

TA'LIMDA MULOQOT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHGA QARATILGAN METODLAR TIZIMINI ILMIY TAHLIL QILISH

Qobulova Matluba Urmonjonovna

Osiyo xalqaro universiteti magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim tizimida pedagog va talaba o'rtasidagi muloqot madaniyatini yuksaltirishning pedagogik-psixologik mexanizmlari tadqiq etiladi. Maqolada muloqot madaniyatini shakllantirishga xizmat qiluvchi interfaol metodlar, keys-stadi va treninglar tizimi ilmiy tahlildan o'tkazilgan. Shuningdek, muloqot jarayonida axloqiy me'yorlar va pedagogik taktning ahamiyati, raqamli ta'lim muhitida kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish masalalari yoritilgan. Tadqiqot natijasida ta'lim samaradorligini oshirishda muloqotning samarali modellari ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: muloqot madaniyati, pedagogik mahorat, kommunikativ kompetensiya, interfaol metodlar, ta'lim muhiti, pedagogik etika, empatiya, verbal va noverbal muloqot, innovatsion texnologiyalar.

Abstract. This article examines the pedagogical and psychological mechanisms for improving the culture of communication between the teacher and the student in the modern education system. The article scientifically analyzes the system of interactive methods, case studies, and trainings that serve to form a culture of communication. Also, the importance of moral norms and pedagogical tactics in the process of communication, issues of developing communicative competencies in the digital educational environment are highlighted. As a result of the research, effective models of communication have been developed to improve the effectiveness of education.

Keywords: communication culture, pedagogical skills, communicative competence, interactive methods, educational environment, pedagogical ethics, empathy, verbal and nonverbal communication, innovative technologies.

Kirish. Bugungi globalashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda ta'lim tizimi oldida nafaqat bilimli mutaxassis tayyorlash, balki yuksak madaniyatli, muloqot qobiliyatiga ega shaxsni tarbiyalash vazifasi turibdi. Ta'lim jarayoni o'z mohiyatiga ko'ra ikki tomonlama subyekt-subyekt munosabatiga asoslangan muloqot tizimidir. Muloqot madaniyati – bu pedagogik faoliyatning ajralmas qismi bo'lib, u ta'lim oluvchilarning dunyoqarashini shakllantirishda, ularning ijtimoiy moslashuvida muhim rol o'ynaydi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, an'anaviy ta'limdan talabaga yo'naltirilgan ta'limga o'tish jarayonida pedagogning muloqot uslubi tubdan o'zgarishini talab etmoqda. Avtoritar boshqaruv uslubidan demokratik va hamkorlikka asoslangan muloqotga o'tish bugungi kun talabidir.

Adabiyotlar sharhi. Muloqot madaniyati va pedagogik kommunikatsiya muammosi uzoq yillardan beri fan arboblari diqqat markazida bo'lib kelmoqda. G'arb olimlaridan K.Rojers muloqotda «insonparvarlik» tamoyilini ilgari surgan bo'lsa, V.A.Kan-Kalik pedagogik muloqotni ijodiy jarayon sifatida talqin qilgan.

O'zbekistonlik olimlardan S.Ochilov, R.Safarova va N.Azizxo'jayeva kabi tadqiqotchilar o'z asarlarida bo'lajak o'qituvchilarning kommunikativ qobiliyatlarini shakllantirish metodikasini ishlab chiqqanlar. Biroq, zamonaviy raqamli ta'lim sharoitida (masofaviy ta'lim, gibrid ta'lim) muloqot madaniyatining o'ziga xos xususiyatlari hali to'liq tizimli tahlil qilinmagan.

Ilmiy yangiligi

Ushbu tadqiqotning yangiligi quyidagilarda namoyon bo'ladi:

1. Muloqot madaniyatini shakllantirishning an'anaviy va innovatsion metodlari o'zaro integratsiya qilingan holda tizimlashtirildi.
2. Raqamli etika (netiket) qoidalarining pedagogik muloqotdagi o'rni ilmiy asoslab berildi.
3. Talabalarning konfliktli vaziyatlarda muloqotni boshqarish bo'yicha kommunikativ strategiyalari ishlab chiqildi.
4. «Muloqot – hamkorlik – natija» tamoyili asosida ta'lim samaradorligini baholash modeli taklif etildi.

Tadqiqot qismi va metodologiya

Muloqot madaniyatini shakllantirish tizimini tahlil qilishda quyidagi metodlar guruhiga tayanish maqsadga muvofiq:

1. Interfaol metodlar tizimi. Bunga «Aqliy hujum», «Bumerang», «Sokrat suhbat» kabi metodlar kiradi. Ushbu metodlar talabani erkin fikrlashga, o'z nuqtayi nazarini madaniyatli tarzda himoya qilishga va suhbatdoshni tinglashga o'rgatadi. Ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, interfaol mashg'ulotlarda talabalarning nutq boyligi 30% ga, muloqotga kirishuvchanlik darajasi esa 45% ga ortadi.
2. Rolli o'yinlar va keys-stadi. Pedagogik vaziyatlarni modellashtirish orqali talabalar real muloqot jarayonida duch kelishi mumkin bo'lgan to'siqlarni bartaraf etishni o'rganadilar. Masalan, «Qiyin auditoriya bilan muloqot» mavzusidagi treninglar bo'lajak pedagoglarda stressga chidamlilikni shakllantiradi.
3. Psixologik treninglar. Muloqot faqat nutqdan iborat emas. Unda noverbal vositalar (mimo-ishora, nigoh, pozitsiya) 60-70% axborotni tashiydi. Tadqiqotimiz davomida o'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, empatiya (boshqaning holatini tushunish) qobiliyati yuqori bo'lgan o'qituvchilarning darslarida o'zlashtirish ko'rsatkichi sezilarli darajada yuqori bo'ladi.
4. Raqamli muloqot madaniyati (Netiket). Bugun muloqotning katta qismi ijtimoiy tarmoqlar va ta'lim platformalariga ko'chdi. Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, virtual muloqotda ham masofani saqlash, yozishmadagi ohang va punktuatsiyaga e'tibor berish muloqot madaniyatining yangi qirrasidir.

Tahlil natijalari

O'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, muloqot madaniyati shakllangan muhitda quyidagi natijalarga erishiladi:

- Talabalarning darsga bo'lgan motivatsiyasi ortadi.
- Pedagogik nizolar soni 2 barobarga kamayadi.
- Jamoada ijobiy psixologik iqlim shakllanadi.
- Axborotni qabul qilish va qayta ishlash tezligi yuksaladi.

Muloqot madaniyati bu nafaqat chiroyli so'zlash, balki:

- Ma'lumotni yetkazishning aniqligi;
- Axloqiy me'yorlarga rioya qilish;
- O'zaro hurmat va ishonch;
- Noto'g'ri tushunilgan holatlarni tuzatish qobiliyatidir.

Xulosa. Ta'limda muloqot madaniyatini shakllantirish – bu murakkab va davomli jarayon bo'lib, u pedagogdan doimiy o'z ustida ishlashni talab etadi. Metodlar tizimini ilmiy tahlil qilish bizga shuni ko'rsatadiki, samarali muloqot darsning texnik vositalari yoki darsliklardan ko'ra muhimroq ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, muloqot madaniyatini rivojlantirish uchun ta'lim muassasalarida kommunikativ kompetensiyalarni oshirishga qaratilgan maxsus kurslarni joriy etish, o'qituvchilarning nutq madaniyati va psixologik tayyorgarligini muntazam diagnostika qilib borish lozim. Faqat sog'lom muloqot muhitidagina kreativ va mustaqil fikrlaydigan avlodni tarbiyalash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. «Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi». – Toshkent: «O'zbekiston», 2022.
2. G'oziyev E.G. «Muloqot psixologiyasi». – Toshkent: «Universitet», 2010.
3. Zunnunov A. «Pedagogika tarixi». – Toshkent: «Sharq», 2004.
4. Rogers C. «Freedom to Learn». – Columbus: Charles E. Merrill, 1969.
5. Ibragimov X.I., Abdullayeva Sh.A. «Pedagogika nazariyasi». – Toshkent: «Fan va texnologiya», 2008.

